

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-44>

УДК 81'33

Перхач Р.-Ю.Т., Сусуловська М.Р.
Національний університет «Львівська політехніка»**СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ
В ІНСТРУКЦІЯХ ДО ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ**

Анотація. У цій статті розглянуто загальну характеристику медичної термінології, виокремлено істотні характеристики термінів медицини, проведено аналіз термінів у медичній термінології, з'ясовано місце термінів у медичній терміносистемі, систематизовано медичні терміни у текстах до медичних препаратів, проаналізовано основні тенденції формування медичних термінів та продуктивні способи їх перекладу. А також вона присвячена аналізу ознак термінів в інструкціях до медичних препаратів. Робота актуальна тим, що останнім часом в Україні, як і у всьому світі, останнім часом різко збільшилася потреба у перекладі інструкцій до медичних препаратів з однієї мови на іншу. Оскільки з розвитком медицини у нашій країні є необхідність у передачі інформації, а саме останніх досліджень у сфері медицини. Дана проблема як ніколи відповідає найважливішим проблемам сучасності, оскільки вона полягає в тому, що в роботі досліджено термінологію інструкцій до медичних препаратів. Вирішення цієї проблеми дасть змогу нам виокремити істотні характеристики термінів та термінів медицини; проаналізувати терміни в медичній термінології, визначити словотвірну структуру таких термінологічних утворень, з'ясувати особливості їхнього функціонування; з'ясувати місце термінів в фармацевтичній терміносистемі, вивчити їхню структуру й походження; систематизувати теоретичний матеріал медичних термінів у текстах інструкцій медичних препаратів; з'ясувати загальні способи перекладу медичної лексики інструкцій медичних препаратів; проаналізувати основні тенденції формування термінів в інструкціях медичних препаратів; визначити продуктивні способи перекладу лексичних та структурних особливостей медичних термінів у текстах інструкцій медичних препаратів.

Ключові слова: термін, фармацевтична термінологія, термінологічна система, структура терміна, медична лексика, терміни-словосполучення, епонім, фахове мовлення, термінологічна одиниця, інструкція до медичного препарату, перекладознавчий аспект.

Perkhach Roksolana-Yustyna, Susulovska Marta
Lviv Polytechnic National University**SEMANTIC-FUNCTIONAL FEATURES OF PHARMACEUTICAL TERMINOLOGY:
TRANSLATION ASPECT**

Summary. The corpus is based on the general characteristics of medical terminology. The essential characteristics of medical terms are singled out, the terms in medical terminology are analyzed, the place of terms in the medical terminology is clarified, medical terms are systematized in the texts to medical preparations, the basic tendencies of their formation are analyzed and translation. It is also dedicated to the analysis of terms in terms of instructions for medicines. The work is relevant because recently in Ukraine, as in the whole world, the need for translating instructions to medical products from one language to another has increased dramatically. Because with the development of medicine in our country there is a need for the transfer of information, namely the latest research in the field of medicine. This problem more than ever corresponds to the most important problems of the present day, since it consists in the fact that the terminology of instructions for medical preparations is explored in the work. The solution of this problem will enable us to distinguish the essential characteristics of terms and terms of medicine; to analyze terms in medical terminology, to determine the word structure of such terminological entities, to find out the peculiarities of their functioning; to find out the place of terms in the pharmaceutical ter-system, to study their structure and origin; systematize the theoretical material of medical terms in the texts of the instructions of medical preparations; to find out the general ways of translating the medical vocabulary of medicines instructions; to analyze the basic tendencies of formation of terms in the instructions of medical preparations; to identify productive ways of translating lexical and structural features of medical terms into the texts of medical instructions. The terminological composition of vocabulary, which is the basic foundation of all branches of science, serves as a support for the organization of communication processes and through which further development of all directions of scientific activity, enrichment of lexical material. At the present stage of the development of the science of terminology is the rapid development of terminology, the flow of processes of termination. Terms within the boundaries of the sciences and industries change their meaning, the internal form, caused by the semantics of the components. The semantic features of a particular linguistic unit are an important category for studying the linguistic units themselves to further analyze the term and improve its translation.

Keywords: term, pharmaceutical terminology, terminological system, structure of the term, medical vocabulary, terms-phrase, ep-noun, professional speech, terminological unit, instruction to a medical preparation, translation aspect.

Постановка проблеми. На даний момент у нас існує потреба у дослідженні особливостей термінів у інструкціях до медичних препаратів та обробки засобів правильного і безпомилкового перекладу цих інструкцій, так як у нас

з'явилася нагальна необхідність у перекладі медичних інструкцій, тому що кількість імпортованих ліків в Україну в останні роки стрімко виросла. Через це, дослідження термінів, уживаних в інструкціях до медичних препаратів, зі сторони

перекладознавчого, семантичного та когнітивного аспектів дасть можливість виявити виняткові своєрідності та відмінності.

Медична термінологія є невід'ємною частиною сучасної наукової лексики. Процес формування її складний і тривалий і тому, досліджувана терміносистема є відкритою і неостаточно сформованою, її щоразу розширюють і поповнюють нові лексичні одиниці. Основна її складова – це терміни-словосполучення. Щодо розуміння суті таких наукових понять на лексико-семантичному і граматицічному рівнях, то в працях учених-термінологів спостережено неоднозначність їхньої інтерпретації; малодослідженою є словотвірна організація медичних багатокомпонентних термінологічних утворень, не знайшлося повного висвітлення семантико-структурних особливостей.

Водночас помічено, що, відбиваючи загальнономовні тенденції, термінологія розвивається швидшими темпами. Ті принципи розвитку, які в загальноновживаній лексиці, зокрема в способі її творення, тільки окреслені, у сфері термінології є цілком виразними й продуктивними.

У кожній мові функціонує декілька тисяч медичних термінів, які постійно оновлюються та поповнюються новими найменуваннями, наприклад, з галузі методів дослідження й діагностики захворювань. Медична термінологія взагалі поділяється на низку більш вузьких відгалужень, серед яких виокремлюють підсистеми термінів настільки вузьких, що для адекватного перекладу необхідно або мати відповідні знання, або залучати до роботи фахівців медичної галузі.

Наведені чинники підтверджують актуальність проблеми термінології та потребу в її дослідженні сьогодні. Підвищені вимоги до термінів як ключових одиниць наукового спілкування й обміну інформацією визначають необхідність спільної роботи лінгвістів та фахівців із різних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у лінгвістиці спостерігається стрімке зростання інтересу до текстів медичного спрямування. Серед розвідок, присвячених питанню медичної термінології, значне місце належить працям, автори яких розглядають визначення способів її творення [9, с. 31, 2017], становлення специфіки функціонування іншомовних медичних термінів [2, с. 68–69], Перхач Р.-Ю.Т. [4, с. 172–174], проблеми їх етимології [6, с. 111]. Дослідженням різних аспектів окремих терміносистем присвячено роботи багатьох учених, зокрема Сизонов Д.Ю. [5, с. 313], Литвиненко Н.П. та Місник Н.В. [3, с. 115], Ткач А.В. [8, с. 72], Хирівська Г.П. [10, с. 83] та інших. Тексти медичних інструкцій досліджували такі вчені як Снітовська О.І. [6], Перхач Р.-Ю.Т. [4], Ставнічук В.В. [7] та інші.

Також аналіз останніх досліджень і публікацій англомовних фарм-текстів показує, що термінологія медичних інструкцій лікарських препаратів відноситься до медичної підмови. Проблема адекватного та еквівалентного перекладу інструкцій до ліків пов'язана з проблемою відтворення термінологічної лексики, кліше, формул, аббревіатур, латинських словосполучень та ін. Ця проблема отримує особливий характер для текстів інструкцій, де головною метою є точність і зрозумілість для лікарів, фармацевтів, пацієнтів [6, с. 109].

Текстові інструкції, які додаються до більшості медичних препаратів на англійській мові вперше розглянув з позицій лінгвістики тексту та дослідив структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів Боцман А.В. [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поза увагою досі залишаються жанрові особливості перекладу фармацевтичних текстів, еквівалентність та адекватність перекладу фармлексики в текстах інструкцій до медпрепаратів. Дуже шкідливий, на мою думку, (і настільки ж поширений) спосіб переказу полягає в переписуванні англійського терміна кириличними літерами, наприклад, пул, патерн, обсесія. За цим стоїть погане знання вітчизняної та англійської термінології, невміння зрозуміти справжній зміст слова і бажання надати тексту модний закордонний вигляд [6, с. 110].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дана стаття передбачає таку ціль як аналіз термінів в інструкціях до медичних препаратів у перекладознавчому аспекті. Задана ціль передбачає розв'язання таких завдань: описати та систематизувати закономірність еволюції медичної термінології; розглянути структуру інструкцій до медичних препаратів; описати методику аналізу термінів, характерних для текстів інструкцій до медичних препаратів; встановити семантико-функціональні особливості мовленнєвої реалізації термінів інструкцій до медичних препаратів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, обов'язковими супровідними паперами, які додають до будь-якого лікарського препарату, є фармацевтичні тексти-інструкції. Хоча вони досить різноманітні як за оформленням, так і за обсягом репрезентованої інформації, але актуальним на сьогодні є з'ясування спільних рис, які об'єднують фармацевтичні тексти, виявлення їхніх структурних та семантичних особливостей, функціонально-семантичний аналіз виокремлених структурних компонентів.

Фахове мовлення – це частина загальнонаціональної мови. Характерними особливостями професійного мовлення медика є переплетення та взаємодоповнення наукового й ділового стилів мови, вживання мовних засобів, фахових термінів високого ступеня стандартизації, точність формулювань, зваженість, доречність і логічність викладу. Ось чому під час вивчення лексичного складу фахового мовлення значна увага приділяється термінологічній лексиці. Щодо медичної лексики, насамперед слід зазначити, що вона є однією з найдавніших фахових термінологій, яка формувалася на власній мовній основі, засвоюючи все те, що на час її творення виробила світова цивілізація [3, с. 115].

Одним із аспектів є розуміння семантичних процесів, що відбуваються в медичній термінології (синонімія, паронімія, омонімія), знання етапів та шляхів розвитку української медичної термінології, змісту понять «термін», «термінологія», «термінознавство». У мовленні відображається людина, її культура, душевні якості, тому лікареві варто слідкувати не лише за тим, що він говорить, а й за тим, як він говорить. А культура мовлення не в останню чергу залежить від уміння правильно будувати речення.

Українська терміносистема з позицій сучасного словотвору має неоднорідну структуру. Так, усі

термінологічні одиниці розділяють на дві групи (за формальною ознакою): 1) одновербальні терміни (однослівні, або гіпероніми); 2) полівербальні терміни (багатослівні). Окремі мовознавці переконують, що понад 70% термінів у різних терміносистемах – це словосполучення, саме вони становлять основний масив термінофонду. Не є винятком і сучасна українська медична термінологія. Базовий термінофонд її становлять однослівні (одновербальні) терміни, та чимало медичної лексики сформовано двокомпонентними (полівербальними) термінами, периферійна зона доповнюється відповідно три-, чотири-, п'яти-, шестикомпонентними одиницями. Такі багатоконпонентні утворення є результатом опосередкованої вторинної номінації, оскільки термін змінює свою денотативно-сигніфікативну віднесеність, умотивований, реалізуючи своє нове значення з натяком на сигніфікат конкретизуючого слова. Характер зазначених поняттєво-наукових сполук визначається єдністю протилежностей таких базових одиниць, як семантична цілісність і структурно зумовлена самостійність кожного елемента, що є засобом єдиної, але розщепленої наукової назви [9, с. 31].

Базовою одиницею (стрижневим словом) кожної досліджуваної словосполучної моделі є термін-іменник, до якого на основі підрядного зв'язку приєднуються залежні компоненти (конкретизатори). Навколо опорної назви у медичних термінах групуються здебільшого прикметники, які формують з іменником стійкі форми номінацій, що характеризуються системністю, наявністю дефініції, стислістю і семантичною єдністю, відсутністю експресії та стилістичною нейтральністю: алергічна реакція, коронарна недостатність, кровоносна система, високопатогенний вірус, донорська кров, органічна речовина, штучне запліднення й інші. Прикметники вказують на ознаки, різнопланово характеризуючи явище чи поняття. Здебільшого, у наукових словосполученнях вони передують іменниковим формам. Незалежно від лексико-граматичного категорійного складу та словесної довжини такі терміни-словосполучення виражають функціонально одне термінологічне поняття.

Досліджений матеріал переконливо засвідчує, що в медичній термінології найчисленнішими з-поміж складених термінів є моделі двокомпонентних словосполучень, утворених на ґрунті субстантивно-субстантивного та субстантивно-ад'єктивного зв'язків.

Субстантивно-субстантивні медичні терміносполуки сформовані за схемою: іменник (Н. в.) + іменник (Р. в.): відшарування сітківки, запалення нирки, корінь зуба, метод Павлова, хвороба Лайма тощо.

Більшу групу складають субстантивно-ад'єктивні утворення, що виражені іменником у Н. в. та узгодженого з ним відносного прикметника (рідше – дієприкметника): зубний канал, бронхіальна астма, вузький таз. Конкретизатори (доповнювальні компоненти) можуть бути і простими, і складними прикметниками: стовбурові клітини, променева кістка і кишково-шлунковий тракт, шишкоподібна залоза та ін.

Крім двослівних термінів, прикметники входять до складу багатослівних виразів, що передають цілісні поняття: запалення лімфатичних вузлів, хронічний гнійний гайморит, судинозвужувальні нервові волокна, гострий гематогенний

остеомієліт трубчастих кісток. Зазвичай, такі складені термінологічні структури утворюють за різними словотвірними схемами, найбільш поширеними є трикомпонентні: прикметник + іменник + іменник (мале коло кровообігу, випнута частина гортані); прикметник + прикметник + іменник (ібагатофракційне дуоденальне зондування, хронічний обструктивний бронхіт), іменник + прикметник + іменник (втрата смакових відчуттів, шлуночок лівого передсердя) тощо.

Отже, формування термінів-комполітів відбувається на основі вже існуючих лексичних одиниць, а їхнє виникнення можна пояснити необхідністю подальшої деталізації предметів, явищ, виражених однокомпонентними термінами, вони сприяють удосконаленню структури процесу інформації та комунікації.

Чотири-, п'яти-, шестикомпонентні терміни є менш численними в українській медичній термінології. Вони являють собою поєднання різноманітних компонентів за різними словотвірними моделями: хронічна недостатність кори наднирників, окістя краю зорового каналу, внутрішньочочна ділянка верхньої очної щілини й ін.

Досить низький рівень функціонування таких багатоскладових термінів зі значною інформативною насиченістю зумовлений громіздкістю, що наближає-таки їх до власне синтаксичних конструкцій. Тому досить часто їх замінюють (коли це можливо) або іншомовними термінами, або професіоналізмами. Напр.: Вагус – блукаючий нерв. Гальмує функцію багатьох внутрішніх органів; Гемоглобін – це складний білок, який входить до еритроцитів (червоних кров'яних клітин крові) й відповідає за доставку кисню до наших органів і; Перфузія (пропускання крові крізь порожнину серця – штучний кровообіг) тривала понад дві години; Епікард – зовнішній шар стінки серця.

За ступенем смислової роздільності складені терміни-комполіти умовно поділяють на: а) стійкі багатоконпонентні медичні терміни, у яких підкреслюють тільки окремі зовнішні (рідше – внутрішні) ознаки предметів чи понять: барабанна перетинка, вушна раковина, жовта лихоманка, сонячне сплетіння, ін.; б) терміни-словосполучення, для яких характерна формальна (умовна) роздільність компонентів: дихальні шляхи, сечостатева система, шлункова кровотеча, серцевий ритм, слизова оболонка й ін.

Отже, на базі даної інформації, можна зробити висновок, що медичні терміни-словосполучення виявляють повноцінне, ціле поняття, так само як і складні терміни. Вони також мають багату семантичну та стилістичну сполучуваність компонентів. І хоча вони більш масивні та менш заощадливі, проте таке багатослів'я з необхідною чіткістю виражає відповідну наукову одиницю не тільки в граматичному, але й у семантичному плані.

Обов'язковими супровідними паперами, які додають до будь-якого лікарського препарату, є фармацевтичні тексти-інструкції. Вони досить різноманітні як за оформленням, так і за обсягом репрезентованої інформації, але до цього часу залишаються найменш дослідженими серед різних типів текстів.

Особливим видом інструкції, який широко використовується в медичній галузі, є інструк-

ція щодо використання медичних препаратів, яка додається практично до кожної упаковки ліків, що продаються в аптечній мережі. Перед використанням ліків такі інструкції читають дуже багато людей, але, на жаль, досі вони не стали еталоном мовної грамотності. Основні розділи «Інструкції для медичного застосування препарату» такі: 1. Загальна характеристика. 2. Форма випуску. 3. Фармакотерапевтична група. 4. Фармакологічні властивості. 5. Показання до застосування. 6. Спосіб застосування і дози. 7. Побічна дія. 8. Протипоказання. 9. Особливості застосування. 10. Передозування. 11. Взаємодія з іншими лікарськими засобами. 12. Умови та термін зберігання. 13. Умови відпуску. 14. Упаковка. 15. Виробник.

Крім того, привертає увагу той факт, що аналізовані тексти дуже різняться за своїм обсягом. Так, інструкція «Біоарону» містить 15 сегментів: Склад, Лікарська форма, Фармакотерапевтична група, Показання, Протипоказання, Взаємодія

з лікарськими засобами, Особливості застосування, Спосіб застосування та дози, Передозування, Побічні реакції, Термін придатності, Умови зберігання, Упаковка, Категорія відпуску, Назва й адреса виробника. А інструкція препарату «Глюренорм» – 24 сегменти: крім зазначених вище, додаються Передозування, Застосування у період вагітності або годування груддю, Діти, Здатність впливати на швидкість реакції при керуванні автотранспортом або іншими механізмами, Фармацевтичні характеристики, Виробник, Заявник, Дата останнього перегляду.

Висновки з даного дослідження. Варто зазначити, що дослідження особливостей медичної термінології дає можливість удосконалити процес її вивчення в цілому, зокрема під час навчання лінгвістики за фахом, медицини та фармацевтики за фахом, для укладання довідників та словників медичних препаратів, що загалом сприяє розвитку комунікації в медичній сфері та впровадженню здорового способу життя.

Список літератури:

1. Боцман А.В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів на матеріалі англомовних інструкцій до вживання лікарських препаратів : автореф. дис. канд. філол. наук. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006.
2. Косенко А.В. Основні характеристики англійської медичної термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 18(2). С. 68–70.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Термінологічні проблеми в новій навчальній літературі медичного профілю. *Філологічні дослідження: Філологія і медицина*. 2014. № 11. С. 114–121.
4. Перхач Р.-Ю.Т. Корпус інструкцій до медичних препаратів як метод дослідження медичної термінології. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. № 13. С. 171–175.
5. Сизонов Д.Ю. Функціонально-стильові параметри медичної термінології. *Лінгвістичні студії*. 2011. № 22. С. 312–317.
6. Снітовська О.Й. Медична термінологія англомовних текстів інструкцій медичних препаратів та відтворення її в українських перекладах. *Записки з романо-германської філології*. 2017. № 2(39). С. 108–117.
7. Станівчук В.В. Структурно-семантичні особливості фармацевтичних текстів-інструкцій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. № 7. С. 230–234.
8. Ткач А.В. Іменникове осново- та словоскладання в системі українських медичних термінів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2014. № 721. С. 72–75.
9. Ткач А.В. Словосполучення термінологічного характеру в українській медичній терміносистемі. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал*. 2017. № 3(15). С. 30–33.
10. Хирівська Г.П. Терміни фармакономіки та фармацевтичного термінознавства як тематичні групи фармацевтичної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2017. № 869. С. 82–85.

References:

1. Botsman, A.V. (2006). Structural-semantic and pragmatic features of pharmaceutical texts (on the material of English-speaking instructions for the use of medicines. (Cand. of philology thesis). Kyiv National University of Taras Shevchenko. Kyiv.
2. Kosenko, A.V. (2015). Basic features of English medical terminology. *Scientific Journal of International Humanitarian University*, 18(2), 68–70.
3. Lytvynenko, N.P., & Misnyk, N.V. (2014). Terminological problems in the new educational literature of the medical profile. *Philological Studies: Philology and Medicine*, 11, 114–121.
4. Perhach, R.-Ju.T. (2015). Body of instructions for medical preparations as a method of research of medical terminology. *Philological studios. Scientific Journal of State Pedagogical University of Kryvyj Rig*, 13, 171–175.
5. Syzonov, D. (2011). Functional-style parameters of medical terminology. *Linguistical studios*, 22, 312–317.
6. Snitovska, O.I. (2017). Medical terminology of English-language texts of instructions of medical preparations and reproduction of it in Ukrainian translations. *Notes on Romance-Germanic Philology*, 2(39), 108–117.
7. Stanivchuk, V.V. (2011). Structural-semantic features of pharmaceutical texts-instructions. *Scientific journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 10 : Problems of Grammar and Lexicology of the Ukrainian Language*, 7, 230–234.
8. Tkach, A.V. (2014). The noun base and phrase formation in the system of Ukrainian medical terms. *Scientific Journal of Chernivtsi University. Roman-Slavic discourse*, 721, 72–75.
9. Tkach, A.V. (2017). Terminological phrase in the Ukrainian medical terminology system. *Topical issues of social sciences and history of medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal*, 3(15), 30–33.
10. Hyrivska, G.P. (2017). Pharmacoeconomics and pharmaceutical terminology terms as thematic groups of pharmaceutical terminology. *Journal of the National University of Lviv Polytechnic. The Problems of Ukrainian Terminology Series*, 869, 82–85.